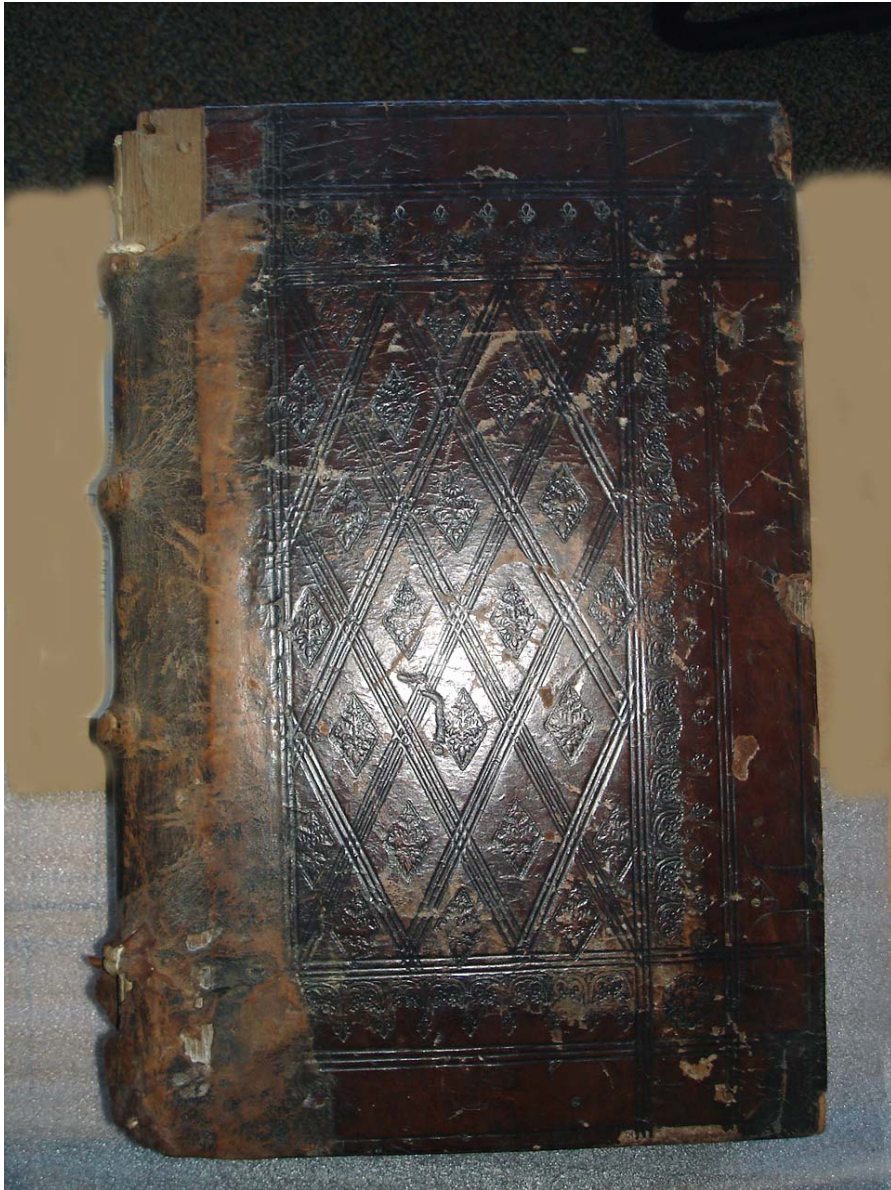

Saint Jérôme

Œuvres complètes de saint Jérôme

éditées par Érasme
Froben, 4 vol. in folio, Bâle
1516

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

A Onasum obtrectatorem quempiam ridet, qui quod Hieronymus in suis libris aduersus uicia scripserat, ad suam contumeliam pertinere putabat.

HIERONYMVS ONASO.

Medici quos uocant chirurgicos, crudeles putant, & miseri sunt. An non est miseria, alienis non dolere uulneribus: & mortuas carnes in clamenti secare ferro? Non horrere curantem, quod horret ipse qui patitur, & inimicum putari? Ita se natura habet: ut amara sit ueritas, blanda uitia existimentur. Esaias in exemplum captiuitatis futuræ, nudus non erubescit incedere. Hieremias de media Hierusalem ad Euphratē fluuium Mesopotamiæ mittitur: ut inter inimicas gentes ubi est Assyrius, & castra sunt Chaldæorū ponat *περίσωμα* corrum pendū. Ezechiel stercore primū humano, deinde bubulo, panem de omni semente cōpersum edere iubet: & uxoris interitū, siccis oculis uidet. Amos de Samaria pellitur. Cur quæso? Nempe ideo: quia chirurgici spiritalis, secantes uitia peccatorum, ad pœnitentiam cohortabantur. Paulus apostolus: Inimicus (inquit) uobis factus sum uerum dicens. Et quia saluatoris dura uidebant æloquia: plurimi discipulorū retrorsum abierunt. Vnde non mirum est, si & nos ipsi uitis detrahentes, offendimus plurimos. Disposui nasum secare fetentem, timeat qui strumosus est. Volo corniculæ detrahere garrienti, rancidulam se intelligat cornix. Nunquid unus in urbe Romana est: qui habeat trūcas in honesto uulnere nares? Nūquid solus Bonasus Segestanus caua uerba, & in modū uesicarū tumentia, buccis trutinatur inflatis? Dico quosdā scelere, perurio, falsitate, ad dignitatem nescio quam peruenisse. Quid ad te, qui te intelligis innocentem? Rideo aduocatum, qui patrono egeat: quadrante dignam æloquentiam nare subsanno: quid ad te, qui disertus es? Volo in nūmarios inuehi sacerdotes: tu q̄ diues es, quid irasceris? Clausum cupio suis ignibus ardere Vulcanum. Nunquid hospes eius es, aut uicinus: quod a delubris idoli niteris incēdia submouere? Placet mihi de laruis, de bubone, de noctua, de Niliacis ridere portentis. Quicquid dictum fuerit, in te dictum putas. In quodcūq; uitium, stili mei mucro cōtorquet, te clamitas designari. Conferta manu in ius uocas: & satyricū scriptorē in prosa arguis. An ideo tibi bellus uideris: quia fausto uocaris nomine? quasi non & lucus ideo dicatur, quod minime luceat: & parca, quod nequaq; parcant: & Eumenides furia, quod non sint benignæ: & uulgo Aethiopes uocent argentei. Quod si in descriptione scedorum semper irasceris: iam tibi, cū Persio cantabo. Optent te generum rex & regina, puellæ Te rapiant: quicquid calcaueris hoc rosa fiat. Dabo tamen cōsiliū, quibus absconditis, possis pulchrior apparere. Nasus nō uideat in facie: sermo nō sonet ad loquendū: atq; ita & formosus & disertus uideri poteris.

SCHOLIA.

Quos chirurgicos.) Ita uocantur, qui nō medentur pharmacis, sed manibus, hoc est, sectionibus, ustris & huiusmodi. Strumā.) Tumore appellat, quē in naso quorūdā uidemus deformē. Trūcas in honesto.) Hemistichion est ex Aeneidos libro sexto. Nunquid Onasus.) Forte legendum, Bonasus. Nā id animal est, in Pæonia. Cuius meminit Plinius, ut sit allusio ad bonū nasum: nā postea dicit: An ideo tibi bellus uideris, quia fausto uocaris nomine. Iam tibi Persium.) Est in satyra secūda. Hūc optent generū rex & regina, puellæ Hūc rapiant, quicquid calcauerit hic rosa fiat. Quāq; in hac epistola nihil uideo dignum Hieronymo: tamen non sum ausus mouere suo loco, quod in quibusdam illius stilum sapiat: alio qui petulantior, & inepto impetu.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus subornauerat Palladiū quendā Galatam, aduersus Hieronymū qui illius interpretationem calumniaret. Huius calumnias refellit, explicans officiū ueri interpretis. Imitatus est autem titulum Ciceronis, de optimo genere dicendi.

HIERO. AD PAMMACHIVM DE OPTIMO GENERE INTERPRETANDI.

Paulus apostolus præsente rege Agrippa, de criminibus responsurus, quod posset intelligere q̄ auditur erat, securus de causæ uictoria, statim in principio sibi gratulatur, dicens: De omnibus quibus accusor a Iudæis o rex Agrippa, existimo me beatum, cū apud te sim hodie defendendus, qui præcipue nosti cunctas quæ in Iudæis sunt consuetudines & quæstiones. Legerat em̄ illud Esaiæ: Beatus qui in aures loquitur audientis: & nouit tantū oratoris uerba proficere, quantū iudicis prouidētia cognouisset. Vnde & ego beatum me in hoc dūtaxat negocio iudico, quod apud eruditas aures imperitæ linguæ respon-

C surus sum: quæ obijcit mihi, uel ignorantia uel mendacium, si aut nesciui alienas litteras uere interpretari, aut nolui: quorum alterum error, alterum crimen est. Ac ne forsitan accusator meus facilitate, qua cuncta loquitur: & impunitate, qua sibi licere omnia putat, me quoque apud uos argueret ut papam Epiphanium criminatus est, hanc epistolam misi, quæ te & per te alios qui nos amare dignantur, rei ordinem doceat. Ante hoc ferme biennium miserat Iohanni episcopo, supradictus papa Epiphanius litteras, arguens eum in quibusdam dogmatibus: & postea clementer ad poenitentiam prouocans. Harum exemplaria certatim Palæstinæ rapiebantur: uel ob authoris meritum: uel ob elegantiam scriptiois. Erat in monasterio nostro uir apud suos haud ignobilis, Eusebius Cremonensis: qui cum hæc epistola per multorum ora uoligaret, & mirarentur eam pro doctrina & puritate sermonis, docti pariter & indocti: cepit a me obnixè petere: ut sibi eam in latinum uerterem: & propter intelligendi facilitatem apertius explicarem: Græci enim æloquij penitus ignarus erat. Feci quod uoluit. Accitoque notario, raptim celeriterque dictaui: ex latere in pagina breuiter annotans, quæ intrinsecus sensum singula capitula continerent. Siquidem & hoc: ut sibi soli facerem, oppido flagitarat. Postulauique ab eo mutuo, ut domi haberet exemplar: nec facile in uulgus pderet. Res ita anno & sex mensibus transijt: donec supradicta interpretatio, de scrinijs eius nouo præstigio Hierosolymam comigravit. Nam quidam pseudomonachus, uel accepta pecunia (ut perspicue intelligi dat): uel gratuita malicia (ut incassum corruptor nititur persuadere) compilatis chartis eius & sumptibus, Iudas factus est proditor: deditque aduersarijs latrandi contra me occasionem: ut inter imperitos concionentur, me falsarium: me uerbum non expressisse de uerbo, pro honorabili dixisse charissimum: & maligna interpretatione quod nefas dictu sit, *καὶ δὲ σίμου* *ῶσιμ ἄπαπισμ*, id est reuerendum auribus omnium, noluisse transferre. Hæc & istiusmodi nugæ, crimina mea sunt. Ac primum antequam de translatione respondeam, uolo interrogare eos, qui maliciam prudentiam uocant: unde apud uos exemplar epistolæ? Quis dedit? Qua fronte profertis, quod scelere redemistis? Quid apud homines tutum erit: si ne parietibus quidem & scrinijs nostra possimus secreta celare? Si ante tribunalia iudicium, hoc uobis crimen impingerem: reos legibus subiugarem: quæ etiam pro utilitatibus fisci, noxijs delatoribus poenas statuunt: & cum suscipiant prodicionem, damnant proditorum. Lucrum uidelicet placet: uoluntas displicet. Dudum Esychium uirum consularem: contra quem patriarcha Gamaliel grauissimas exercuit inimicitias, Theodosius princeps capite damnauit, quod sollicitato notario, chartas illius inuasisset. Legimus in ueteribus historijs, ludi magistrum qui Faliscorum liberos prodiderat: uinctum pueris traditum: & ad eos quos pdebat remissum: nec sceleratam populum Romanum suscepisse uictoriam. Pyrrhum Epirotarum regem cum in castris ex uulnere curaretur, medici sui prodicione interfici nefas duxit Fabritius, quin potius uinctum remisit ad dominum: ut scelus nec in aduersario comprobaret. Quod leges publicæ: quod hostes tuentur: quod inter bella & gladios sanctum est: hoc nobis inter monachos & sacerdotes Christi, intutum fuit. Et audet quidam ex eis adducto supercilio & concrepantibus digitis eructare & dicere: Quid enim si redemit, si sollicitauit: fecit quod sibi profuit. Mira sceleris defensio, quasi non & latrones & fures & pyratae faciant, quod sibi prodest. Certe Annas & Caiphas seductes infelicem Iudam, fecerunt quod sibi utile existimabant. Volo in chartulis meis quasi libet ineptias scribere: commentari de scripturis, remordere lædentes, digerere stomachum, in locis me exercere communibus: & quasi limatas ad expugnandum sagittas reponere. Quod diu non profero cogitata, maledicta, non crimina sunt: imo ne maledicta quidem, quæ aures publicæ nesciant. Tu corruptas seruulos, sollicites clietes: & (ut in fabulis legimus) auro ad Danaen penetres, dissimulatoque quod feceris, me falsarium uoces: cum multo peius crimen accusando in te confitearis, quam in me arguis. Alius te hæreticum, alius te insimulat dogmatum peruersorem. Taces ipse: respondere non audes: interpretem laceras: de syllabis calumniaris: & totam defensionem tui putas, si tacenti detrahas. Finge in transferendo, uel errasse, uel intermisisse me quippiam. Hic totius negotij tui cardo uersatur: hæc tua est defensio. Num idcirco tu non es hæreticus, si ego malus interpres sim? Non hoc dico, quod te hæreticum nouerim (sciat ille qui accusauit: nouerit ille qui scripsit) sed quod stultissimum sit accusatum ab alio alium criminari: & confosso undique corpore, e dormientis uulnere solatiū querere. Hactenus locutus sum, quasi aliquid de epistola commutauerim, & simplex translatio possit errorem

A rorem habere, non crimen. Nunc uero cum ipsa epistola doceat nihil mutatum esse de sensu, nec res additas, nec aliquod dogma confictum, faciunt nã intelligendo, ut nihil intelligant: & dum alienã imperitiã uolunt coarguere, suam produnt. Ego em̄ nō solū fateor, sed libera uoce profiteor, me in interpretatione Græcorū, absq; scripturis sanctis, ubi & uerborū ordo & mysteriū est, nō uerbum e uerbo, sed sensum exprimere de sensu. Habeoq; huius rei magistrū Tulliū, q̄ Protagorã Platonis: & Oeconomicon Xenophontis, & Aeschynis ac Demosthenis duas contra se orationes pulcherrimas transtulit. Quanta in illis prætermiserit, quanta addiderit, quanta mutauerit: ut proprietates alterius linguæ, suis proprietatibus explicaret, non est huius tēporis dicere. Sufficit mihi ipsius translatoris autoritas, qui ita in prologo earundem orationū locutus est. Putaui mihi suscipiendum laborē utilē studiosis, mihi quidē ipsi necessariū. Cōuertim̄ ex Atticis duorū æloquentissimorū nobilissimas orationes, inter seq; contrarias, Aeschynis & Demosthenis: nec conuerti, ut interpretes, sed ut orator, sententijs iisdem & earū formis, tam figuris q̄ uerbis ad nostrã consuetudinē aptis. In quibus nō uerbū pro uerbo necesse habui reddere: sed genus omne uerborū uimq; seruaui. Nō em̄ me annumerare ea lectori putaui oportere, sed tanq̄ appendere. Rursum in calce sermonis: Quorū ego ait orationes, sicut spero, ita expressero, uirtutibus utens illorū omnibus, id est sententijs, & earum figuris, & rerum ordine: uerba persequens eatenus: ut ea non abhorreant a more nostro. Quæ si e Græcis oia cōuersa non erunt: tamen ut generis eiusdem sint, elaborauimus. Sed & Horatius uir acutus & doctus, hoc idem in arte poetica erudito interpreti præcipit. Nec uerbum uerbo curabis reddere fidus interpretis, Terentius, Menædrum. Plautus & Cecilius, ueteres comicos interpretati sunt. Nūquid hærent in uerbis: ac non decorem magis & elegantiam in translatione conseruant: q̄ ueritatē interpretationis? Hanc eruditi κακοζκλίαν nūcupant. Vnde & ego doctus a talibus ante ānos circiter uiginti, & simili tunc quoq; errore deceptus, certe hoc mihi a uobis obijciendū nesciens: cum Eusebii Cæsariensis χρονικόν in latinū uerterē, tali inter cætera usus sum præfatiōe. Difficile est alienas lineas insequentē, non alicubi excidere: & arduū: ut quæ in alia lingua bene dicta sunt, eundem decorem in translatione cōseruent. Significatū est aliquid unius uerbi pprietate: nō habeo meū quo id efferam: & dum quæro implere sententiã, longo ambitu, uix breuis uix spatia cōsumo. Accedunt hyperbatorū anfractus, dissimilitudines casuum, uarietates figurarū. Ip̄m postremo suum: & (ut ita dicam) uernaculū linguæ genus. Si ad uerbū interpretor, absurde resonant: si ob necessitatē aliquid in ordine, uel in sermone mutauero, ab interpretis uidebor officio recessisse. Et post multa, quæ nunc prosequi ociosum est, etiam hoc addidi. Quod si cui nō uidetur linguæ gratia in interpretatione mutari, Homerū ad uerbū exprimat in latinū. Plus aliquid dicā: eundē sua in lingua profæ uerbis interpretet: uidebis ordinē ridiculū: & poetã æloquentissimum uix loquentē. Verū ne meorū scriptorū parua sit autoritas, q̄ hoc tantū probare uoluerim, me semper ab adolescentia non uerba, sed sententias transtulisse: qualis super hoc genere præfatiuncula sit, in libro quo beati Antonij uita describitur: ipsius lectione cognosce. Ex alia in aliam linguã expressa ad uerbum translatio, sensum operit: & ueluti læto gramine, sata strangulat. Dū em̄ casibus & figuris seruit oratio, quod breui poterat indicare sermone, longo ambitu circūacta uix explicat. Hoc igitur ego uitans, ita beatū Antoniū te petente transposui: ut nihil desit ex sensu, cum aliquid desit ex uerbis. Alij syllabas aucupent & litteras, tu quære sententias. Dies me deficiet, si omnium qui ad sensum interpretati sunt, testimonia replicauero. Sufficit in p̄senti nominasse Hilariū cōfessorē, q̄ Homilias in Job, & in psalmos tractat plurimos in latinū uertit e Græco, nec assedit litteræ dormitanti: & putida xusticorū interpretatiōe se torfit: sed quasi captiuos sensus in suã linguã, uictoris iure transposuit. Nec hoc mirū in cæteris sæculi uidelicet, aut ecclesiæ uiris: cum Septuaginta interpretes & euangelistæ atq; apostoli idē in sacris uoluminibus fecerint. Legimus in Marco dicentē dñm, Tabita cumi, statimq; subiectū est, quod interpretat, puella tibi dico surge. Arguat euangelista mendaciū, quare addiderit, tibi dico, cū in Hebræo tantum sit, puella, surge. Sed ut ἐμφατικώτερον faceret: & sensum uocantis atq; imperantis, exprimeret, addidit, tibi dico. Rursum in Matthæo redditus ab proditore Iuda triginta argenteis: & empto ex eis agro figuli, scribit, tunc impletū est, quod scriptū est per Hieremiã prophetã di-

C centē: Et acceperunt triginta argenteos preciiū appreciati, quod appreciauerunt a filiis Israel: & dederūt eos in agrū figuli, sicut cōstituit mihi dñs. Hoc in Hieremia penitus non inuenit, sed in Zacharia, alijs multo uerbis, ac toto ordine discrepante: Vulgata quippe additio ita se habet: Et dicam ad eos: si bonum est coram uobis: date mercedem mihi aut reuuite. Et appenderūt mercedem meā triginta argenteos. Dixitq; dñs ad me: Pone illos in cōflatoriū, & consydera si probatum sit, sicut probatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & misi eos in domo dñi in cōflatoriū. Quantū distet ab euāgelistæ testimonio Septuaginta translatio, perspicuū est. Sed & in Hebræo cū sensus idem sit, uerba præpostera sunt, & pene diuersa. Et dixi (inquit) ad eos: Si bonū est in oculis uestris, afferte mercedē meā: & si non, quiescite. Et appenderunt mercedē meā triginta argenteos. Et dixit dñs ad me: Projice illud ad statuariū, decorū precium, quod appreciatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & proieci eos in domo dñi ad statuariū. Accusent apostolum falsitatis, quod nec cum Hebraico, nec cū Septuaginta cōgruat translatoribus: & (quod his maius est) erret in nomine, pro Zacharia quippe Hieremiā posuit. Sed absit hoc de pedisse quo Christi dicere: cui curæ fuit non uerba & syllabas aucupari: sed sententias dogmatū ponere. Veniamus ad aliud eiusdem Zachariæ testimonium, quod Iohannes euangelista assumit iuxta Hebraicam ueritatem. Videbunt in quem compunxerunt, pro quo in Septuaginta legimus: καὶ ἐπιβλέπονται πρὸς με, ἀρθεῖν ἐνωρχήσαντο, quod interpretati sunt latini: Et aspicient ad me, pro his quæ illuserunt siue insultauerunt. Discrepat euangelistæ, Septuaginta interpretū nostraq; translatio, & tamen sermonum uarietas, spiritus unitate concordat. In Matthæo quoq; legimus dominū prædicentē apostolis fugam: & hoc ipsum Zachariæ testimonio cōfirmantē. Scriptū est ait: Percutiam pastore & dispergentur oues. At in Septuaginta & in Hebræo multo aliter est.

D Non em̄ ex persona dei dicitur: ut euangelista uult, sed ex prophetæ deū patrem rogantis. Percute pastorem, & dispergentur oues. In hoc (ut arbitror) loco, iuxta quorundam prudentiā, euāgelista piaculi reus est: quod ausus sit prophetæ uerba, ad dei referre personam. Scribit supradictus euangelista, ad angeli monitū, tulisse Ioseph paruulum & matrē eius: & intrasse in Aegyptum: ibiq; mansisse usq; ad obitum Herodis: ut impleretur quod dictū est a dño per prophetam: Ex Aegypto uocaui filium meū. Hoc nostri codices non habent: sed in Osee iuxta Hebraicam scribitur ueritatē: Quia puer Israel est, & dilexi eum: & ex Aegypto uocaui filium meū. Pro quo & in eodē loco Septuaginta transtulerunt: quia paruulus est Israel, & dilexi eū: & ex Aegypto uocaui filios eius. Num omnino repudiandi sunt: quia istū locū qui ad Christi maxime pertinet sacramentū, aliter transtulerunt? An danda potius uenia ut hominibus, iuxta Iacobi sententiam dicentis: Multa peccamus omnes: & si quis in uerbo nō offendit: iste perfectus est uir: & potest refrenare omne corpus. Illud uero quod in eodē euangelista scribit: Et ueniens habitauit in ciuitate quæ dicitur Naçareth: ut impleret quod dictū est per prophetas, quia Naçareus uocabitur. Respondeāt λογολάιδωλοι & fastidiosi æstimatores omniū tractatorū, ubi legerint, discantq; in Esaia positū. Nā in eo loco ubi nos legimus atq; transtulimus: Exiet uirga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: in Hebræo iuxta linguæ illius ἰσραήλ, ita scriptū est: Exiet uirga de radice Iesse, & Naçareus de radice eius crescet. Cur hoc omiserūt Septuaginta: si nō licet transferre uerbum pro uerbo? Sacrilegiū est, uel celasse, uel ignorasse mysteriū. Transeamus ad cætera. Neq; em̄ epistolæ breuitas patitur diutius singulis immorari. Idem Matthæus loquitur. Hoc aut̄ totum factū est, ut cōpleretur qd̄ dictū est a dño per prophetam dicentē: Ecce uirgo in utero habebit, & pariet filiū, & uocabunt nomen eius Emanuel. Quod Septuaginta transtulerunt: Ecce uirgo in utero accipiet, & pariet filiū, & uocabitis nomen eius Emanuel. Si uerba calūniamur: utiq; nō est idē, habebit & accipiet: neq; uocabunt & uocabitis. Porro in Hebræo legimus ita scriptū. Ecce uirgo concipiet & pariet filium, & uocabit nomen eius Emanuel. Nō Achaz qui arguebat infidelitatis, nō Iudæi qui erāt dñm negaturi: sed uocabit (inquit) ipsa quæ concipiet, ipsa uirgo, quæ pariet. In eodē euāgelista legimus, Herodē ad aduentū magorū fuisse turbatū: scribisq; & sacerdotibus cōgregatis, sciscitatū ab eis ubi Christus nasceret: illosq; respondisse: in Bethlehem Iudæ: Sic em̄ scriptū est in ppheta. Et tu Bethlehem terra Iuda: nequaq; minima es in ducibus Iuda: Ex te em̄ egredietur dux, q̄ regat populū meū Israel. Hoc exemplū in uulgata additione sic fertur

A fertur: Et tu Bethlehē domus Ephrata, modicus es ut sis in milibus Iuda, de te mihi egredietur ut sit princeps in Israel. Quāta sit inter Matthæū & Septuaginta uerborū ordinisq; discordia, sic magis admiraberis, si Hebraicum uideas, in quo ita scriptum est: Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in milibus Iuda: ex te mihi egredietur, qui sit dñator in Israel. Cōsidera gradatim, quæ ab euāgelista sint posita. Et tu Bethlehē terra Iuda. Pro terra Iuda, in Hebraico habet Ephrata: in Septuaginta, domus Ephrata. Et p, nequaquā minima es in ducibus Iuda, in Septuaginta legitur, modicus es ut sis in milibus Iuda: in Hebræo, paruulus es in milibus Iuda. Sensusq; cōtrarius est, Septuaginta sibi in hoc dūtaxat loco & Hebraico cōcordante. Euāgelista em̄ dixit, qd' nō sit paruulus in ducibus Iuda, cū e regione sit positū, paruulus quidē es & modicus: sed tamen de te mihi paruulo & modico egredietur dux in Israel: secūdū illud apostoli: Elegit infirma mūdi deus, ut cōfundat fortia. Porro qd' sequitur, qui regat, uel q' pascat populū meū Israel: aliter in propheta esse p̄spiciū est. Hæc replico nō ut euāgelistas arguā falsitatis (hoc q'ppe impiorū est, Celsi, Porphyrii, Iuliani) sed ut rephensores meos arguā imperitiæ: & impetrē ab eis ueniā, ut concedant mihi in simplici epistola: quod in scripturis sanctis, uelint nolint, apostolis concessuri sunt. Marcus discipulus Petri ita suū orditur euangeliū: Principiū euāgelij Iesu Christi: sicut scriptū est in Esaia p̄pheta: Ecce ego mitto angelū meū ante faciē tuā, qui p̄parabit uia tuā ante te. Vox clamantis in deserto, parate uia dñi, rectas facite semitas ei⁹. Hoc exēplū ex duob⁹ p̄phetis cōpositū est, de Malachia uidelicet & Esaia. Nā primū qd' dicitur: Ecce ego mitto angelū meū ante faciē tuā q' p̄parabit uia tuā ante te: in Malachiæ sine scriptū est. Sequēs autē qd' inferitur: Vox clamantis in deserto &c. in Esaia legim⁹. Et quō Marcus statim in principio uoluminis sui posuit, sicut scriptū est in Esaia p̄pheta: Ecce ego mitto angelū meū, quod nō scribitur in Esaia ut diximus: sed in Malachia, nouissimo duodecim p̄phetaꝝ. Soluat hanc quæstiūculā imperita p̄sumptio: & ego erroris ueniā deprecabor. Idē Marcus inducit ad pharisæos saluatorē loquentē: Nūquā legistis qd' fecerit Dauid: quādo necessitatē habuit, & esuriuit ipse & socij eius, quō ingressus domū dei sub Abiathar p̄fite, & panes p̄positiōis comedit, quibus nō licebat uesci, nisi solis sacerdotib⁹? Legamus Samuelē: siue (ut in cōmuni titulo habet) Regnōꝝ libros, ibiq; reperiem⁹ nō Abiathar scriptū esse: sed Abimelech pontificē, q' postea a Doec cū cæteris sacerdotib⁹ Saul iubente percussus est. Pergamus ad apostolū Paulū. Scribit ad Corinthios: Si em̄ cognouissent dñm gloriæ, non crucifixissent. Sed sicut scriptū est. Qd' oculus nō uidit, nec auris audiuit, nec in cor hoīs ascendit, quæ p̄parauit deus diligentibus se. Solent in hoc loco apocryphorū qdā deliramenta sectari & dicere, quod de Apocalypsi Helix, testimoniū sumptū sit: cū in Esaia iuxta Hebraicū ita legatur. A sæculo nō audierūt, nec auribus p̄ceperūt. Oculus nō uidit deus absq; te, quæ p̄parasti expectantibus te. Hoc Septuaginta multo aliter transtulerūt. A sæculo nō audiuimus, neq; oculi nōstri uiderūt deū absq; te: & opera tua uera, & facies expectantib⁹ te misericordiā. Intelligim⁹ unde sumptū sit testimoniū: & tamē apostolus nō uerbū exp̄ssit e uerbo, sed παραφρασίως eūdem sensum, alijs sermonibus indicauit. In epistola ad Romanos idem apostolus Paulus exemplū de Esaia sumens: Ecce (inquit) ponam in Sion lapidē offensionis, & petram scandali: discordat a translatione ueteri: & tamē cū Hebraica ueritate cōcordat. In Septuaginta em̄ contrarius sensus est. Nō ut lapidī offensionis occurretis, neq; ut petra ruina: cū apostolus quoq; Petrus hebræis Pauloq; cōsenties ita posuerit: Incredulis autē lapis offensionis & petra scandali. Ex quibus uniuersis perspicuū est, apostolos & euāgelistas in interpretatione ueterū scripturarū, sensum quæsisse nō uerba, nec magnope de ordine sermōibusq; curasse, dū intellectui res pateret. Lucas uir apostolicus & euāgelista, scribit Stephanū primū Christi martyre in Iudaica cōcione narrantē: In septuagintaquinque animab⁹ descendit Iacob in Aegyptū: & defūctus est ipse, & patres nostri translati sunt in Sychē: & positi sūt in sepulchro qd' emit Abraham p̄cio argēti, a filijs Emor patris Sychē. Hic locus in Genesi m̄lto aliter inuenitur, qd' scilicet, Abraham emerit ab Ephrō Etneo filio Seior, iuxta Hebron quadringētis drachmis argēti spelūcā duplicē: & agrū circa eā, sepelieritq; in ea Sarā uxore suā. Atq; in eodē legim⁹ libro postea reuertentē de Mesopotamia Iacob cū uxorib⁹ & filijs suis posuisse tabernaculū, añ Salē urbē Sychimorū, q' est in terra Chanaā, & habitasse ibi & emisse partē agrī, in q' hēbat tētoria, ab emor patre sychē cētū agnis; & statuisse ibi altare, & in

C uocasse ibi deū Israel. Abraham nō emit specū ab Emor patre Sychē: sed ab Ephron filio Scor:
 nec sepultus est in Sychem, sed in Hebron, quæ corrupte dicitur Arboch. Duodecim autē patriar:
 chæ, nō sunt sepulti in Arboch, sed in Sychē, qui ager non est emptus ab Abraham, sed a Jacob.
 Differo solutionē & istius quæstiūculæ: ut obrectatores mei quærāt, & intelligant, nō uerba in
 scripturis cōsideranda, sed sensus. Viceſimi primi psalmi iuxta Hebræos idipſum exordiū est, qđ
 dñs locutus est in cruce *יְהוָה צְבָאוֹת הַלְלוּ אֱלֹהֵינוּ*, Eli Eli lamma azabthani, quod interpretatur: deus
 meus, deus meus quare me dereliquisti. Reddāt rationē, cur Septuaginta translatōres interpo-
 fuerint, respice in me. Ita em̄ uerterūt: Deus deus meus, respice in me, quare me dereliquisti. Respō
 debunt utiq; nihil damni in sensu esse, si duo uerba sint addita. Audiāt & a me nō periclitari ec-
 clesiar; statum, si celeritate dictādi, aliqua uerba dimiserim. Longum est nūc euoluere, quanta
 Septuaginta de suo addiderint, quāta dimiserint, quæ in exēplaribus ecclesiæ, obelis asteriscisq;
 distincta sunt. Illud em̄ quod legimus in Esaia: Beatus q̄ habet semen in Sion, & domesticos in
 Hierusalem: solent Hebræi deridere cū audierint. Nec nō & in Amos post descriptionē luxuriæ:
 Stantia putauerūt hæc, & nō fugientia. Reuera sensus rhetoricus & declamatio Tulliana. Sed
 quid faciemus ad authēticos libros, in quibus hæc nō feruntur asscripta, & cætera his similia: quæ
 si p̄ferre nitamur, infinitis libris opus est. Porro quāta dimiserint, uel asterisci testes ut dixi sunt,
 uel nostra interpretatio, si a diligenti lectore translationi ueteri cōferat: & tamē iure Septuagin-
 ta æditio obtinuit in ecclesijs, uel quia prima est, & ante Christi facta aduentū: uel quia ab apo-
 stolis, in quibus tamen ab Hebraico nō discrepat, usurpata. Aquila autē profelytus & contentio-
 sus interpretēs, qui nō solū uerba: sed & etymologias uerborū trāsferre conatus est, iure proijciūt
 a nobis. Quis em̄ pro frumento & uino & oleo possit, uel legere, uel intelligere, *χρῆμα, ὀπωρισμὸν
 σιλβότητα*, quod nos possumus dicere fusionē pomationēq; & splendentia. Atqui non solum
 Hebræi habent *ἀρθρα*, sed ille *κακόζηλος*, qui syllabas interpretatur & litteras, ut dicat *σείει τὸν οὐρανὸν
 ὁρῶν* & *σείει τὴν γῆν*, qđ latina lingua omnino non recipit. Cuius rei exēplū nos ex nostro sermo-
 ne capere possumus. Quanta enim apud Græcos bene dicuntur: quæ si ad uerbum transfera-
 mus, in latino nō resonāt: & e regione, quæ apud nos placent: si uertantur iuxta ordinē, apud illos
 displicebūt. Sed ut infinita prætereā & ostendā tibi uir omnium nobilium Christianissime, & Chri-
 stianorum nobilissime, cuiusmodi falsitatis me in epistolæ translatione reprehendant, ipsius epi-
 stolæ ponam cū Græco sermone principiū, ut ex uno crimine intelligant & cætera, *ἴδτε γὰρ ἡμᾶς
 ἀγαπήτε μὴ τῆ ὀϊκισί τῶν κληρῶν φέρεσθαι*, quod me ita uertisse memini. Oportebat nos dilectissime
 clericatus honore nō abuti in superbiā. Ecce (inquiūt) in uno uersiculo quāta mendacia. Primū
ἀγαπήτε dilectus est, nō dilectissimus. Deinde *ὀικισί* existimatio dicitur, non superbia. Nō em̄ di-
 xit *ὀϊκισί*, sed *ὀϊκισί*. Quorum alterū tumorem, alterum arbitriū sonat. Totumq; quod sequit,
 clericatus honore non abuti in superbiam, tuum est. Quid agis o columen litterarū, & nostror;
 temporum Aristarche, qui de uniuersis scriptoribus sententiam feras? Ergo frustra tanto tēpo-
 re studuimus: & sæpe manum ferulæ subduximus. Eredientes de portu, statim impigimus.
 Igitur quia & errasse humanum est: & confiteri errorem prudentis: tu quicūq; reprehensor es:
 tu me obsecro emēda præceptor, & uerbum de uerbo exprime. Debueras (inquit) dicere: Opor-
 tebat em̄ nos dilecte, non æstimatione clericorum ferri. Hæc est Plautina æloquentia, hic lepos
 atticus, & musarum (ut dicunt) æloquio comparandus. Completur in me tritum uulgi sermone
 prouerbiū, Oleū perdit & impensas, qui bouē mittit ad ceroma. Hæc non est illius culpa: cuius
 sub persona alius agit Tragœdiā, sed Ruffini & Melaniæ magistror; eius: qui illū magna mer-
 cede nihil scire docuerūt. Nec rephendo in quolibet Christiano sermonis imperitiā, atq; utinā
 Socraticū illud haberemus: Scio, quod nescio. Et alterius sapiētis: Te ipsum intellige. Veneratio
 ni mihi semp fuit: nō uerbosa rusticitas, sed sancta simplicitas. Qui in sermone imitari se dicit
 apostolos: prius imiteſ uirtutes in uita illorū. In loquēdo simplicitatem excusabit sanctimoniar;
 magnitudo: & syllogismos Aristotelis contortaq; Chryſippi acumina, resurgēs mortuus cōfuta-
 uit. Cæterum ridiculum: si quis e nobis manens inter Cræſi opes, & Sardanapali delicias, de
 sola rusticitate se iactet, quasi omnes latrones, & diuersorum criminum rei diserti sint: & cruen-
 tos gladios, philosophorum uoluminibus, ac non arborum truncis oculant. Excessi mensu-
 ram

A ram epistolæ, sed non excessi doloris modum. Nam qui falsarius uocor: & inter mulierum radios & textrina dilanior, contentus sum crimen abnuere, non referre. Vnde arbitrio tuo cuncta permitto: ut legas ipsam epistolam, tam Græcam quàm latinam: & ilico intelliges accusatorum meorum nãnias, & probrosas querelas. Porro mihi sufficit amicum instruxisse charissimũ: & in cellula latitantẽ diẽ tãtum expectare iudicij. Opto quæ (si fieri potest: & si aduersarij siuerint) cõmentarios potius scripturæ, quàm Demosthenis & Tullij Philippicas tibi scribere.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Nouo præstigio.) Præstigiũ uocat artem miram, qua oculis illuditur, uelut si quis corã adstet, inuisibilis tamen. Legimus in ueteribus.) Historia est apud Titum liuium primæ de cadis libro quinto. Volo in chartulis.) Non sic accipiendũ, quasi uere uelit eiusmodi: uerum intelligit hoc sibi citra ullius iniuriam licere si libeat. In locis exercere communibus.) Loci cõmunes, ut pro iusticiã, contra iusticiã, contra libidinem, pro castitate. De ijs quidã etiã scripserunt: & nos in Copia nostra nõnihil attigimus. Videtur autẽ Hieronymus in his locis studiõsissime fuisse exercitat⁹. Auro ad Danaen penetres.) Fabulã Danaes quã pater turri arceã incluserat, quãque Iupiter uersus in hymbrem aureum stuprauit, Horatius ad hũc modũ interpretatur in Odis, quasi significet, nihil tam esse sepositum & abstrusum, ad quod non penetretur auro, Inclusam Danaen turris aenea &c. Totius negocij tui cardo.) Cardinem latini uocant, quod Græci κεφάλαιον, id est caput. Faciunt nã.) Ex prologo Terentij in Andriã, Nã hic aduerbiũ est cõfirmandi, quasi dicas, adeo intelligũt, ut nihil intelligãt. Et earũ formis.) Extat hæc Ciceronis præfatiõ, quãque orationes interciderũt. In ea sic legit. Sententijs iisdẽ, & earũ formis, tanquã figuris, uerbis ad consuetudinem aptis. Sentit em̃ Cicero se nihil mutasse de sententijs, neque formis earũ, quas alij figuras uocant, uerba dũtaxat delegisse ad latini sermonis consuetudinẽ accõmoda. Sed genus omne.) Genus naturã uocat, puta pro splendido splendidũ, pro uehemẽti uehemẽs, pro significanti significãs. Sed tanquã appendere.) Annũerat, quod uerba totidẽ uerbis reddit, more eorũ, qui pro decem argenteis nũmis, decem reddunt. Appendit autẽ, qui pondus idem sententiã reddit, uerbis nõn omnino iisdẽ: ut qui pro tribus nũmis unum reddat qui tribus æquipolleat. Hanc eruditi κακοζυλίαν.) Id est peruersam imitationẽ, quoties inscite affectãtes uirtutẽ aliquã, in uitij labimur: ueluti si quis male affectans atticisimũ, ieiunus euadat & aridus in dicendo: si quis copiã, in futilem incidat loquacitatem: ita qui perperam affectat fidem in uertendo, fit ineptus. Cæsariensis χρομὸς.) Id est tẽporariũ. Nos annales possumus uertere. Alienas lineas.) Translatum a pictoribus. Hyperbatorũ anfractus.) Hyperbatũ est transcensio quãdã uerborũ, ordinẽ perturbãs. Id fit uel inuersione ordinis, uel interiectione, Anfractus autẽ dicunt uiarũ flexus. Ut ἐμφατικότερον.) Id est significantius. Cũ em̃ subest in uerbis tacita quãdã significantia, uocatur Emphasis: ueluti si quis dicat: Tu Cretensi fidẽ habes: Nõ significat simpliciter hominẽ in Creta natũ, sed perfidum, pro gentis ingenio. Assedit litteræ.) Assidet, qui nõn audet digredi. Sumptũ ab his qui assident egrotis. Putida rusticorũ.) Putidũ, anxiũ uocat, ac morosum. Vnde putida uocamus molesta & insuauiã. Quorsum hæc tam putida tendunt? Porro rusticorũ, ego sane puto uocabulũ submissitiũ, nihil em̃ hoc loco significat. Legendũ opinor rusticorũ: quo quidẽ uerbo usus est Suetonius in Augusto. Xystus Græce porticus est, unde xystici siue xustici qui illic exercerentur, uelut athletæ. Ita uideẽ uocare Hieronymus circũforaneos illos, parũque doctos. Quãque uidetur alludere ad Græcã significationẽ huius uerbi ζύω quod est rado siue polio, unde xystus Græcis deducitur. Pro quo in septuaginta legimus.) Græca ex uestigijs restituimus ad hunc modũ, ἐπιβλέψονται πρὸς μέ, ἀπὸ δὲ ὠρὸν ὠρχήσαμιτο, id est, & aspicient me, eo quod saltauerunt. Sic em̃ uerterũt Septuaginta, de cepti similitudine litterarũ. Respondeant rogo Dædali.) Manifestũ erratũ librarij. Logodædali legendum, sic em̃ Græci uocãt artifices sermonis, a Dædalo architecto. Quãque quicquid est ingeniosum, dædalu uocat. Vnde Vergilius, Dædala Circe. Sed παραφραστικῶς.) Antea dictũ est quid sit paraphrasis. Nepe liberior interpretatio, in qua nõnnulla mutes. Vnde paraphrastæ. Authenticos.) Authenticos scribendũ. Nã Græci ἀυθεντίαμ potestatẽ & autoritatẽ uocãt. Fusionẽ.) χεῦμα, a χεώ fundo. ὀπωρισμὸν.) Ab ὀπώραι, id est poma, hoc est arborũ fructus. Splendentia.) σιλβότικτα, id est relucentiã, a σίλβω, quod est splendo: quãque accipit & pro niteo, quemadmodum nitent bene pasti. Apparet hũc locum sumptum ex psalmo quarto. Atqui solum Hebræi habent.) Hic locus adeo uariis habetur in exemplaribus, ut sensus nõn possit liquido percipi. Quidã codices habent: quæ aut Hebræi nõn solũ habent arthra. κακοζυλιος ille.) Ille indoctus affectator fidelis interpretationis. σείει τὸν οὐρανὸν.) Id est concute cœlum: σείει τὴν γῆν id est concute terrã. οἰκισις.) Id est existimatio, ab οἶμαι, quod est puto. Columen litterarũ.) Sic eos uocabant, in quibus præsidium erat præcipuũ ac decus. Terentius, Columen uero nostræ familiæ. Dictum est per Ironiam. Aristarchus.) Hic Aristarchus Homeri Rapsodias redegit in ordinem, & uersus adulteri nos obeliscis iugulauit, Homericos stellulis prænotauit. Vnde uelut in puerbij uicẽ abiit, ut censors aliorum operum Aristarchi dicantur. Lepos atticus.) Venustas peculiaris est Atticorum. Musarum æloquio.) Vnde dictũ est musas si latine loqui uellent, Plautino more locuturas. Qui bouẽ mittit ad.) Oleum & operã perdere dicit, qui frustra laborat. Ceroma unguentum est, quo athletæ inungebantur: id conficiebatur ex oleo & certis terræ generibus. Porro ad palestram, & huiusmodi certamina, bos inutilis est. Ruffini & Melaniã.) Allusit ad colorem. Melan em̃ græce nigrũ. Alibi quoque iocatur in cognomẽ nigredinis. Te ipsum intellige.) ἐμῶθι σαυτὸν, id est, nosce te ipsum: quod dictũ quidã ascribũt Chiloni. Resurgens

C Resurgens mortuus confutauit.) Siquidem illi docent, hoc necessario consequi: mortuus est, igitur nō uiuit, quod a priuatione non sit reditus ad habitū. At Christus ea confutat, qui uiuit, cum uere fuerit mortuus. Cræsi.) Cræsus Lydorum rex in opulentia prouerbum abiit. Sardanapalus.) Assyriorum rex, quauis muliere corruptior: mollicie sua nobilitatus est. Inter radios.) Hoc loco intellige instrumēta textoria. Demosthenis & Tullij.) Intelligit inuectiuas: sic enim appellat Cicero suas orationes habitas in Antoniū, ad imitationem Olynthiacarū, quas Demosthenes dixit in Philippū regē Macedonū.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Respondet ijs qui obtestabant, quod de Græcis & Hebræis litteris quaedam iam recepta mutasset immodicam in Hieronymo doctrinam calumniantes, quasi sola inscitia Christianū efficiat.

HIERONYMVS MARCELLAE.

Ost priorem epistolam, in qua de Hebræis uerbis pauca perstrinxeram: ad me repēte perlatum est, quosdā homunculos mihī studiose detrahēre: cur aduersum auctoritatem ueterū, & totius mundi opinionē, aliqua in euangelijis emendare tentauerim. Quos ego cū possem meo iure cōtēnere (Asino quippe lyra supflue canit): tamē ne nos supbiae (ut facere solent) arguant, ita responsum habeant: nō adeo me hebetis fuisse cordis, & tam crassa rusticitatis (quā illi solam pro sanctitate habent, piscatorum se discipulos asserentes, quasi idcirco sancti sint si nihil scierint) ut aliquid de dominicis uerbis, aut corrigendum putauerimus, aut nō diuinitus inspiratum: sed latinorum codicum uitiositatem: quæ ex diuersitate librorum omnium comprobatur: ad Græcam originem (unde & ipsi translata non denegant) uoluisse reuocare. Quibus si displicet fontis unda purissimi: cœnosos riuulos bibāt: & diligentia qua auuū syluas, & concharum gurgites norunt: in scripturis legendis abijciant: sintq; in hac re tantum simplices: & Christi uerba existiment rusticana: in quibus per tanta iam sæcula, tantorum ingenia sudauerunt, ut rationem uerbi, uniuscuiusq; magis opinati sint q̄ expresserint. Apostolum arguāt imperitiæ, qui ob multas litteras insanire dicatur. Scio te cum ista legeris, rugare frontē, & libertatē meā rursū seminariū timere rixarum: ac meum (si fieri potest) os digito uelle comprimere: ne audeam dicere quæ alij facere non erubescunt. Rogo quid a nobis libere dictū est: Nunquid in lancibus, idola cælata descripsi: Nunquid inter epulas Christianas, uirginalibus oculis baccharum satyrorumq; complexus innexui: aut unq̄ aliquē amarior sermo pulsauit: Nunquid ex mendicis diuites fieri doluimus: Nunquid reprehēdi hæreditarias sepulturas: Unū miser locutus: quod uirgines sæpius deberent cum mulieribus esse, q̄ cum masculis: totius oculos urbis offendi: cūctorū digitis notor. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderūt me gratis: & factus sum eis in parabolam: & tu putas me aliquid deinceps locuturum: Verum ne Flaccus nobis rideat: Amphora cœpit institui: currente rota, cur urceus exit: reuertimur ad nostros bipedes asellos: & illorū in aure buccina magis q̄ cithara cōcrepamus. Illi legant, spe gaudentes, temporī seruiētes. Nos legamus, spe gaudentes, domino seruiētes. Illi aduersus presbyterum accusationem omnino putent recipiendam: nos legamus, aduersus presbyterum accusationem ne receperis: nisi sub duobus, aut tribus testibus: peccantes autem coram omnib; argue. Illis placeat humanus sermo & omni acceptione dignus: nos cū Græcis, id est cū apostolo (qui Græce locutus est) erremus: Fidelis sermo & omni acceptione dignus. Ad extremum illi gaudeāt gallicis canterijis: nos solutus uinculis & in saluatoris mysteriū preparatus, Zachariæ asellus ille delectet: qui postq̄ domino terga præbuit: cœpit Esaiæ consonare uaticinio: Beatus qui seminat secus omnem aquam, ubi bos & asinus calcant.

Asellus Zachariæ